

Západočeská univerzita v Plzni  
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2014

Karolína Motejzíková

Západočeská univerzita v Plzni  
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Vůle v pojetí Arthura Schopenhauera**

Karolína Motejzíková

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni  
Fakulta filozofická  
Katedra filozofie  
Studijní program Humanitní studia  
Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

**Vůle v pojetí Arthura Schopenhauera**

Karolína Motejzíková

Vedoucí práce:  
PhDr. Jaromír Murgaš, CSc.  
Katedra filozofie  
Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni  
Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jsem jen uvedené pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014 .....

Děkuji panu PhDr. Jaromíru Murgašovi, CSc., vedoucímu této bakalářské práce za cenné rady a připomínky a za čas, který strávil vedením mé práce.

## Obsah

1. Úvod.....	1
2. Schopenhauerův život a jeho odraz ve filosofii .....	2
2.1. Situace v Evropě během Schopenhauerova života.....	2
2.1.1. Dětství a mládí .....	3
2.1.2. Dospělost.....	3
2.1.3. Vlivy.....	4
3. Čtverý kořen věty o dostatečném důvodu .....	6
4. Vůle jako princip Schopenhauerova světa .....	7
4.1. Vysvětlení pojmu vůle a jejího vztahu k subjektu .....	7
4.1.1. Poznání vůle skrze subjekt .....	7
4.1.2. Subjekt a vnější svět.....	8
5. Charakter jako projev vůle .....	9
5.1. Rozlišení druhů charakteru.....	9
5.1.1. Inteligibilní a empirický charakter .....	9
5.1.2. Získaný charakter .....	10
5.2. Neměnnost charakteru .....	10
6. Platónské ideje a jejich stupňovitost .....	11
6.1. Nižší ideje.....	11
6.2. Vyšší ideje.....	11
7. Soupeření o hmotu na různých úrovních bytí .....	12
8. Vůle, kauzalita a motiv jako zvláštní druh příčiny.....	14
8.1. Příčiny.....	14
8.2. Motivace jako příčina našeho zdánlivě volního jednání .....	15
8.3. Nutnost v lidském jednání jako východisko kauzality a svoboda vůle .....	16
8.4. Otázka svobody člověka.....	17
8.4.1. Svoboda fyzická a intelektuální .....	17
8.4.2. Svoboda morální .....	18
9. Smrt a přítomný okamžik.....	20
10. Utrpení.....	21
10.1. Morálka soucitu a osvobození od individualismu .....	21
10.2. Přitakání a popření vůle k životu .....	22
10.2.1. Přitakání vůli jako pohlavní pud a činění bezpráví .....	23
11. Popření vůle k životu při dosaženém sebepoznání.....	25
12. Schopenhauer v konfrontaci s různými naukami dálného východu.....	27
12.1. Zdroje informací o buddhismu.....	27
12.2. Schopenhauer a buddhismus o popření vůle.....	28
12.3. Srovnání Schopenhauerovy koncepce s názorově nejbližšími větvemi buddhismu	

12.4. Dodatek .....	32
13. Závěr.....	33
14. Seznam použité literatury .....	34
15. Resumé .....	36

## 1. Úvod

V průběhu celé historie lidstva, kdy se člověk pozastavoval nad nesamozřejmostí bytí a svého vlastního života i situacemi, ve kterých se ocitnul, mu vysvětlení a řešení napovídala jeho životní zkušenost. Ta je patrně hlavní inspirací německého filosofa přelomu 18. a 19. století Arthura Schopenhauera (1788-1860). Další poznatky mu odkrývala četba a studium filosofie počínaje antikou až do jeho současnosti. A stejně jako já dnes, tak i on tehdy, přes svou zakořeněnost v evropském myšlení, hledal odpovědi na tyto otázky také v moudrosti dálného východu. Nečerpal z jednoho konkrétního díla - už proto, že východní způsob myšlení a zejména staré spisy Véd nelze brát doslova. Představují množství způsobů, často i na první dojem protichůdných, jak pohlížet na svět, ale filosofova genialita i nekonformita mu jistě pomohly v jejich zapracování do své koncepce.

Ta byla výsledkem zejména ve své době neotřelého (a zpočátku nepopulárního) myšlení, které i dnes nabízí čtenáři mnohé zajímavé náhledy v podobě spojení východních a západních filosofických i jen symbolických řešení, jak se vypořádat se sebou samým, se světem kolem sebe a vůbec s uspořádáním a smyslem všeho. Navíc spisy upoutávají značně přesvědčivou autorovou výmluvností a zdánlivě společným řešením otázek pisatele spolu se čtenářem. Neméně zajímavý je i způsob, jak se k mnohým vlivům a filosofiím autor staví - jejich otevřené a přesto kritické přijetí či odmítnutí mě spolu s dalšími aspekty Schopenhauerova učení zaujaly natolik, že jsem se rozhodla upozornit na ně pojednáním ve své práci.



## 2. Schopenhauerův život a jeho odraz ve filosofii

### 2.1. Situace v Evropě během Schopenhauerova života

Historické události, které nastaly brzy po jeho narození, jistě významně ovlivnily i tradiční německou společnost, ve které rodina jeho otce - obchodníka žila: francouzská revoluce v roce 1789 a její dlouhotrvající vliv na celý kontinent<sup>1</sup>, později Napoleonovo tažení Evropou – důsledky vojenského i hospodářského tlaku nepochybně rodinu zasáhly<sup>2</sup>, stejně jako průmyslový rozvoj v západní Evropě<sup>3</sup>. Samotného Napoleona Schopenhauer dokonce sám potkal. Byl pro něj příkladem živoucí vůle. Ačkoli filosof s válčením nesouhlasil, možná svou osobností inspiroval jeho koncepci.<sup>4</sup> Stejně jako Lord Byron, romantický idol své doby<sup>5</sup>. Během tohoto období vznikly mnohé kulturní počiny – v roce 1807 byla vydána Fenomenologie ducha Georga W. F. Hegela, nejvýznamnějšího představitele německé idealistické filosofie, Věk rozumu angloamerického revolučního demokrata Thomase Paina, v roce 1808 vyšel Faust, dílo Johana Wolfganga Goetha. Ludvig van Beethoven zkomponoval svou 5. symfonii (Osudovou)<sup>6</sup>.

K převratným změnám došlo i v době filosofovy dospělosti: mnohaletá snaha o jednotu a svobodu německých zemí, která vyvrcholila vznikem frankfurtského parlamentu v roce 1848<sup>7</sup> a po jeho násilném rozehnání<sup>8</sup> pokračovala i v padesátých letech.<sup>9</sup> Lidová povstání a boj za nezávislost v jižní, později celé Evropě - živelné a izolované vzpoury<sup>10</sup>, dělnické bouře v Anglii, formování a názorové tříbení demokratické levice<sup>11</sup>, revoluční hnutí v roce 1848 ve většině evropských zemí i v Berlíně musela alespoň trochu ovlivnit filosofovy názory.<sup>12</sup> V těchto rušných dobách vydává své první historické romány Walter Scott<sup>13</sup>, Honoré de Balzac pracuje na rozsáhlém cyklu Lidská komedie<sup>14</sup>, Alexandr Sergejevič Puškin dokončil román ve verších Evžen Oněgin, Richard Wagner uvádí své opery<sup>15</sup> a rok před Schopenhauerovou smrtí vydává Charles Darwin své významné dílo O vzniku druhů

<sup>1</sup>HROCH, M., *Historické události-Evropa*, s. 132.

<sup>2</sup>Tamtéž, s. 136-142.

<sup>3</sup>Tamtéž, s. 140.

<sup>4</sup>MATTHEWS, *Schopenhauerova vůle*, s. 89-90.

<sup>5</sup>Tamtéž, s. 97

<sup>6</sup>HROCH, *Historické události-Evropa*, s. 139-140.

<sup>7</sup>Tamtéž, s. 153.

<sup>8</sup>Tamtéž, s. 156.

<sup>9</sup>Tamtéž, s. 158.

<sup>10</sup>Tamtéž, s. 144-147.

<sup>11</sup>Tamtéž, s. 148.

<sup>12</sup>Tamtéž, s. 151-152.

<sup>13</sup>Tamtéž, s. 141.

<sup>14</sup>Tamtéž, s. 145.

<sup>15</sup>Tamtéž, s. 146.

přirozeným výběrem.<sup>16</sup> Není jisté, zda ho ovlivnily všechny tyto osobnosti, ale kulturní dění mu rozhodně nebylo cizí.

### 2.1.1. Dětství a mládí

Schopenhauer se narodil roku 1788 gdaňskému obchodníkovi Heinrichu Florisi Schopenhauerovi a jeho ženě Johanně<sup>17</sup>, spisovatelce a organizátorce literárních setkání<sup>18</sup>. Vyrůstal v chladném rodinném prostředí. Už od dětství se u něj projevovaly úzkosti, jimiž trpěl i jeho otec. Pro dítě, znejistěné nejasnými obavami, nebylo snadné vyrovnat se s nepřátelským světem. Bohužel se jich nezbavil ani později, takže ho provázely po celý život.<sup>19</sup>

Významné dva roky svého dospívání strávil s rodiči a mladší sestrou na cestách po Evropě. Pro mladého chlapce to byl velký dar: začal chápat i docenovat význam zkušenosti a zážitku z vlastního pozorování před pouhým sdělením slovy.<sup>20</sup> Všechny pocity i události z jeho mládí ho samozřejmě významně formovaly.

### 2.1.2. Dospělost

Ani v dospělosti jeho vztahy s rodinou nebyly zrovna ideální, nicméně otce přes jeho odměřenost pedanta vždy obdivoval<sup>21</sup> Po jeho smrti, způsobené úrazem (možná i sebevraždou), zažívá mladý Schopenhauer období citové rozervanosti. Zároveň se mu ale plní jeho velké přání: místo kariéry úspěšného obchodníka, kterou pro něj připravoval jeho otec, dostal možnost studovat vědy.<sup>22</sup> Zajímaly ho nejen obory filosofické, ale i matematika, fyzika, chemie, medicína apod.<sup>23</sup> K jeho vyrovnanosti ale nepřispíval chladný vztah s nechápající matkou - svéhlavou a lehkomyšlnou spisovatelkou - která, jak sama tvrdila, „nemohla vystát jeho filosofické disputace“. <sup>24</sup> Často vedli spory kvůli jeho odmítavému postoji k válčení, o kterém tvrdil, že je projevem hlouposti, kdežto jeho matka se v právě probíhající válce s Francií projevila jako vlastenka.<sup>25</sup> Jeho osobní život, zvláště jeho vztahy se ženami, příliš známy nejsou. Za nejvážnější je považován poměr s berlínskou zpěvačkou a herečkou, kterou

---

<sup>16</sup>HROCH, M., *Historické události-Evropa*, s. 160.

<sup>17</sup>MATTHEWS, J., *Schopenhauerova vůle*, s. 10.

<sup>18</sup>Tamtéž, s. 24.

<sup>19</sup>ABENDROTH, W., *Schopenhauer*, s. 12.

<sup>20</sup>Tamtéž, s. 13-14.

<sup>21</sup>Tamtéž, s. 18-19.

<sup>22</sup>Tamtéž, s. 14-16.

<sup>23</sup>Tamtéž, s. 21.

<sup>24</sup>Tamtéž, s. 18-19.

<sup>25</sup>MATTHEWS, J., *Schopenhauerova vůle*, s. 94-95.

nakonec zmiňuje i v závěti. Nikdy nebyl ženatý. Jisté ale je, že se k ženám obecně nikdy nestavěl příliš pozitivně, k čemuž mohly přispět právě ony neúspěšné vztahy.<sup>26</sup>

Schopenhauer byl přesvědčen, že není správné se živit filosofií a pracoval na své koncepci jako soukromý učenec. Přesto se z existenčních důvodů rozhodl učit na univerzitě v Berlíně, kde roku 1820 habilitoval. Jeho přednášky neměly úspěch. Konaly se záměrně ve stejnou dobu jako Hegelovy, s nímž v oblíbenosti nemohl soupeřit, a trvaly jen jediný semestr.<sup>27</sup>

Nepočítal s tím, že s ním veřejné mínění bude ihned sdílet jeho názory, spoléhal jen na lidi duševně spřízněné.<sup>28</sup> Přesto doufal, že lidstvo - lépe řečeno jeho dostatečně oduševnělá část - jednou uzná jeho génia. Po vydání hlavního díla *Svět jako vůle a představa* se nedočkal uznání, ve které doufal, což ranilo jeho spisovatelskou pýchu<sup>29</sup>. Když se pak ve svých 45 letech usadil ve Frankfurtu, začali se čtenáři o jeho spisy a o něj konečně významněji zajímat<sup>30</sup>. Až druhé vydání díla, které vyšlo roku 1851, bylo počátkem jeho skutečného úspěchu a uznání. Jeho filosofie oslovovala zejména filosofy mimo úřední sféru a také právníky a umělce, kteří se nezaujatě pokoušejí o nový úhel pohledu (umělci navíc disponují potřebnou fantazií).<sup>31</sup> Jeho obdivovatelem se stal i Richard Wagner, kterého jeho metafyzika hudby skutečně nadchla, ačkoli on filosofa samotného zrovna neoslnil. V pozdním věku se tak Schopenhauer konečně stal opravdu známým a žádaným, ale ne každého příznivce si cenil. Odmítl dokonce jmenování členem Královské akademie věd v Berlíně.<sup>32</sup>

### 2.1.3. Vlivy

Na Schopenhauerovu práci mělo vliv množství rozličných osobností, a to nejen z oblasti filosofie: mezi ty nejznámější patří např. Gottlob Fichte, Friedrich Schleiermacher, Friedrich A. Wolf.<sup>33</sup> Francouzští senzualisté Helvetius a Cabanis ho inspirovali myšlenkami týkajícími se sekundární povahy intelektu.<sup>34</sup> Navštěvoval sice Fichteho přednášky, nakonec byl ale zklamán.<sup>35</sup> V jeho širším okolí neměl žádný z jeho přátel takový význam pro jeho duchovní vývoj jako Gottlob Ernst Schulze, který ho seznámil s filosofií Platóna a Immanuela

---

<sup>26</sup>ABENDROTH, W., *;* *Schopenhauer*, s., s. 67-68.

<sup>27</sup>Tamtéž, s. 63.

<sup>28</sup>Tamtéž, s. 6.

<sup>29</sup>Tamtéž, s. 34-35.

<sup>30</sup>Tamtéž, s. 78.

<sup>31</sup>Tamtéž, s. 110-111.

<sup>32</sup>Tamtéž, s. 115-116.

<sup>33</sup>Tamtéž, s. 22.

<sup>34</sup>Tamtéž, s. 32.

<sup>35</sup>MATTHEWS, J., *Schopenhauerova vůle*, s. 91.

Kanta, Friedrich Maier ho zasvětil do staroindické moudrosti a J. W. Goethe ho ovlivnil svým způsobem myšlení.<sup>36</sup> Nejvíce ho ovšem oslovila Kantova filosofie, o níž Schopenhauer říká, že ji jen domyslel.<sup>37</sup> Je zjevné, že „Kantem nedořešený problém vztahu podstaty a jevové stránky skutečnosti svým způsobem překonává.“<sup>38</sup>

Jeho radikálně-pesimistický světový názor byl v opozici k dobovým idealisticko-optimistickým koncepcím.<sup>39</sup> Byl tedy jakýmsi rebelem proti své době a nebylo pro něj snadné se prosadit mezi soudobými autory. Mnohé z nich Schopenhauer odsuzoval.<sup>40</sup> Sám vytrvale pracoval na zdokonalování své koncepce a jejím co nejpřesnějším výkladu. Jak říká, do určitého věku je tvořena koncepce, kterou filosof poté už jen rozvádí, doplňuje a upřesňuje.<sup>41</sup>

Kromě kulturního života plnila většinu jeho volného času četba zejména antických klasiků, což se také odrazilo v jeho koncepci – uplatňováním Platónových idejí. Trvale se také věnoval studiu buddhismu.<sup>42</sup>

---

<sup>36</sup>ABENDROTH, W., *Schopenhauer*, s. 31.

<sup>37</sup>Tamtéž, s. 32.

<sup>38</sup>BENDLOVÁ, P.; BERKOVSKÝ, Š.; CETL, J., *Stručný filosofický slovník*, s. 400.

<sup>39</sup>ABENDROTH, W., *Schopenhauer*, s. 36.

<sup>40</sup>Tamtéž, s. 34-35.

<sup>41</sup>Tamtéž, s. 72.

<sup>42</sup>Tamtéž, s. 79-80.

### 3. Čtverý kořen věty o dostatečném důvodu

Spis Čtverý kořen věty o dostatečném důvodu je vlastně Schopenhauerovou disertační prací. Zabývá se v něm Principem dostatečného důvodu, který před ním definoval Wilhelm Leibniz ve své monadologii. Je založen na tvrzení, že není pravdy ani faktu bez dostatečného důvodu.<sup>43</sup> Větou o důvodu se Schopenhauer snaží - stejně jako u věd – vysvětlit svou koncepci.<sup>44</sup> Základem principu je dle Schopenhauera rozlišení subjektu a objektu jako předpoklad poznání (podobně jako Kant založil na tomto rozlišení svou teorii poznání).<sup>45</sup> Kantovy kategorie nahrazuje větou o důvodu, „jež vedle apriorních nazíracích forem času a prostoru vytváří svět jako představu. Indičtí filosofové prý výstižně postihli podstatu problému, když skutečnost, kterou poznáváme rozumem, nazvali iluzí, snem. Ani pozorovaný řád světa není hodnotnější než snové vidění a jeho pravidelnosti a zákonitosti existují pouze díky kauzalitě, která pramení z poznávacího subjektu a světu vtiskuje ‚důvodový‘ tvar, podobu.“<sup>46</sup>

Zejména Aristotelovy čtyři důvody a čtyři příčiny<sup>47</sup> věcí přivedly Schopenhauera ke čtyřem "formám" (kořenům) věty podle povahy objektů: bytí (vnímání v prostoru a času), dění (rozvažování a kauzalita), jednání (sebevědomí a motivace) a poznání (rozum, důvod, logika).<sup>48</sup>

Tímto principem se vymezoval mimo jiné vůči filosofiím založeným podle něj na kosmologické a ontologické argumentaci o Boží existenci (např. Fichte, Schelling, Hegel), které považoval za mylné.<sup>49</sup>

---

<sup>43</sup>WICKS, R., 2011. Arthur Schopenhauer [online]. Stanford Encyclopedia of Philosophy [citováno 20.2.2014]. Dostupné z <http://plato.stanford.edu/entries/schopenhauer/>

<sup>44</sup>ABENDROTH, W., *Schopenhauer*, s. 37.

<sup>45</sup>WICKS, R., 2011. Arthur Schopenhauer [online]. Stanford Encyclopedia of Philosophy [citováno 20.2.2014]. Dostupné z <http://plato.stanford.edu/entries/schopenhauer/>

<sup>46</sup>BENDLOVÁ, P.; BĚRKOVSÝ, Š.; CETL, J., *Stručný filosofický slovník*. s. 400.

<sup>47</sup>WICKS, R., 2011. Arthur Schopenhauer [online]. Stanford Encyclopedia of Philosophy [citováno 20.2.2014]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/entries/schopenhauer/>

<sup>48</sup>ABENDROTH, W., *Schopenhauer*, s. 38.

<sup>49</sup>WICKS, R., 2011. Arthur Schopenhauer [online]. Stanford Encyclopedia of Philosophy [citováno 20.2.2014]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/entries/schopenhauer/>

## 4. Vůle jako princip Schopenhauerova světa

### 4.1. Vysvětlení pojmu vůle a jejího vztahu k subjektu

Schopenhauerovo zásadní dílo Svět jako vůle a představa, poprvé vydané roku 1819, rozsáhle pojednává o dvou stránkách světa, které spolu úzce souvisí. Zprv je to svět v podobě *představy*, tzv. *objektivace*, která je závislá na subjektu a ten zase naopak na objektu čili na představě, která podléhá *věti o důvodu* (tzn. nutnosti). Představa je jakýmsi Kantovským *jevem*.<sup>50</sup> Kantovskou *věcí o sobě* pak filosof určuje *vůli*. Druhou - a pro nás podstatnější - část svého hlavního díla Svět jako vůle a představa začíná úvahou o tom, že etiologie jako věda vysvětlující změny ve světě, nás o vnitřní podstatě jevů, o *věci o sobě*, nepoučí. Pojednává o přírodních silách, které jsou pouhými projevy *věci o sobě*. Zabývá se jen relacemi v čase a v prostoru. Avšak podstatu přírodních zákonů jakožto věda nemůže vysvětlit. Filosof se ale chce dobrat až k významu světa jako představy.<sup>51</sup> Tento význam nám právě umožní poznat jádro jeho nauky: *vůle*, na níž celý tento svět stojí. *Vůle* je klíčem ke světu a k vlastnímu *jevu* člověka, osvětluje veškeré jeho pohnutky.<sup>52</sup> A právě charakterizací a rozbořem *vůle* jako druhé stránky světa se nyní budu zabývat.

#### 4.1.1. Poznání vůle skrze subjekt

Podle Schopenhauera je každému subjektu dáno vlastní tělo: zprv jako *představa*, objekt podřízený přírodním zákonům a zadruhé jako *vůle*.<sup>53</sup> Je přesvědčen, že naše tělo je stejně jako vše kolem nás objektivizovanou *vůlí* - jevem.<sup>54</sup> "Vůle je poznání a priori těla a tělo poznání a posteriori vůle..."<sup>55</sup> Citace popisuje dvě stránky našeho individua, nicméně to, co vykonává *vůle* a to, co na druhé straně vykonává tělo, není navzájem kauzálně propojeno. V Schopenhauerově pojetí jsou chtění i konání člověka jedním. Liší se jen v reflexi. Akt *vůle* je současně aktem těla a stejně tak působení na tělo se projevuje jako pocity. Podle Schopenhauera probíhá poznávání vlastní *vůle* v jejích aktech. Jeho podmínkou je proto naše tělo umístěné v čase, a objekt (tělo) se tak stává subjektem. Tělo je mou *představou* i mou *vůlí*<sup>56</sup>. Naše vlastní tělo se ale od těch ostatních zásadně liší: vchází, na rozdíl od ostatních, do

<sup>50</sup> ABENDROTH, W., *Schopenhauer*, s. 38.

<sup>51</sup> SCHOPENHAUER, A., *Svět jako Vůle a představa*, s. 91-92.

<sup>52</sup> Tamtéž, s. 93.

<sup>53</sup> ABENDROTH, W., *Schopenhauer*, s. 40.

<sup>54</sup> SCHOPENHAUER, A., *Svět jako Vůle a představa*, s. 94.

<sup>55</sup> ABENDROTH, W., *Schopenhauer*, s. 40.

<sup>56</sup> SCHOPENHAUER, A., *Svět jako Vůle a představa*, s. 94-95.

vědomí i jako *vůle*. Jeho poznání je tím pádem dvojitý, z čehož vyplývá, že toto tělo je právě jediný objekt, který nám může bezprostředně sdělit vnitřní i vnější vlivy, které na něj působí, např. jeho slasti a utrpení<sup>57</sup>. Tento fakt je pak zdrojem našeho pocitu individuality, egoismu a s nimi souvisejících problémů. "Egoismus je ale – jako přímý projev slepého úsilí vůle v individuálním jevu – vlastně nejpřirozenější, a proto nejrozšířenější vlastností lidí."<sup>58</sup> Právě egoismus, respektive jeho odstranění, odhaluje pravdy o samotné vůli a její neodvratitelné projekci v našem životě.

#### 4.1.2. Subjekt a vnější svět

Dvojitý způsob poznání, který jsem zmínila výše, je pro Schopenhauera klíčem k podstatě všech jevů tohoto světa. Tyto jevy vidí jako další subjekty, *vůli pro ně samé*, jejichž prožitky není možno bezprostředně sdílet s nikým jiným.<sup>59</sup> Filozof připouští možnost zprostředkování prožitků, např. prostřednictvím smyslů, kdy je nějak vidíme, či nám je tento jiný subjekt sdělí. Řečeno Schopenhauerovými slovy: "Když tělesnému světu, který spočívá bezprostředně jen v naší představě, chceme přisoudit největší nám známou realitu, pak mu dáme realitu, kterou má pro každého jeho vlastní tělo, neboť to je každému to nejreálnější."<sup>60</sup> A jestliže je naší jedinou realitou kromě představy *vůle*, nemáme tudíž k dispozici jinou realitu, kterou bychom přisoudili fyzickému světu.<sup>61</sup> Nabízí se otázka, zda tato naše realita, kterou přepisujeme všemu ostatnímu, je ta správná a pravdivá a zda je skutečně pro všechny stejná. Ale to, společně s otázkou po existenci vnějšího světa, již zasahuje mimo cíle mé práce.

---

<sup>57</sup>SCHOPENHAUER, A., *Svět jako Vůle a představa*, s. 96.

<sup>58</sup>ABENDROTH, W., *Schopenhauer*, s. 51

<sup>59</sup>SCHOPENHAUER, A., *Svět jako Vůle a představa*, s. 97

<sup>60</sup>Tamtéž, s. 97.

<sup>61</sup>Tamtéž, s. 97.

## 5. Charakter jako projev vůle

Schopenhauer píše o tomto důležitém aspektu člověka, jehož vztah k vůli jako vládnoucímu principu světa je mnohem složitější, než se může zdát. Motiv je příčina jednání, která je specifická na celém světě pouze pro člověka, nicméně jednání na základě motivu není rozhodující pro individuální charakter člověka, nýbrž je to jen projev charakteru navenek. Projevy tohoto lidského charakteru jsou navíc přirozeně tvarovány podle okolností, a tedy není možné podle pouhých projevů soudit objektivně tak komplikovaný systém, jako je charakter. Podstatné je, že význam a obsah určitého činu vychází z charakteru, který je bezprostředním projevem *vůle* a pouze na něm je závislé, zda je člověk, zjednodušeně řečeno, dobrý či špatný.<sup>62</sup>

### 5.1. Rozlišení druhů charakteru

#### 5.1.1. Inteligibilní a empirický charakter

Původně Kantův - Schopenhauerem posléze převzatý - výraz *inteligibilní charakter* je projevem (aktem) *vůle* nezávislým na časoprostoru a můžeme ho přirovnat k platónské ideji.<sup>63</sup> Empirický charakter je tímto inteligibilním určen - je jeho odrazem, jevem. Z povahy inteligibilního charakteru plyne, že není (jakožto *vůle*) podřízen *věť o důvodu*.<sup>64</sup> Tento charakter je mimočasovým aktem *vůle*, projevujícím se v individuu a empirický charakter je samotný jednající jev v čase a prostoru, to znamená, že je na *věť o důvodu* závislý.<sup>65</sup> Tato dvojakost charakteru umožňuje jeho zasahování jak do sféry všeobecné *vůle*, tak i do jednotlivého člověka, kterému předkládá iluzi vlastní svobodné vůle. Tomu věnuji samostatnou kapitolu. Sám Schopenhauer nám přibližuje jádro charakteru výstižným přirovnáním: „Jako je celý strom jen stále opakovaným projevem jednoho a téhož pudu, který se nejjednodušeji podává ve vláknech a opakuje se v jejich složeninách: v květu, stonku, větvi, kmeni, tak jsou všechny skutky člověka jen stále opakovaným, ve formě se měnícím projevem jeho inteligibilního charakteru a indukce vycházející z jejich sumy podává jeho empirický charakter.“<sup>66</sup>

---

<sup>62</sup>SCHOPENHAUER, A., *Svět jako Vůle a představa*, s. 122-123.

<sup>63</sup>Tamtéž, s. 135.

<sup>64</sup>Tamtéž, s. 137.

<sup>65</sup>Tamtéž, s. 243.

<sup>66</sup>Tamtéž, s. 234.



### 5.1.2. Získaný charakter

Schopenhauer uvádí ještě třetí formu charakteru. Shledává, že empirický charakter je jako pud nerozumný, tedy člověk pro vlastní sebezáchovu a spokojený život musí vědět, co chce i co může, což spadá do sféry získaného charakteru. To znamená, musí zjistit, čeho je schopen dosáhnout a co mu přinese požitek, protože kdyby si stanovil nesplnitelné cíle, žil by ve věčném zoufalství. Bolest i slast je jen pocítění dostatku či nedostatku vlastních sil. Každému totiž přísluší jiná úloha, jiné místo či pozice ve světě, uspokojující jeho potřeby.<sup>67</sup> Poznáme-li svůj empirický charakter, jinak řečeno své vlastnosti, poznáme i charakter získaný.<sup>68</sup> Získaný charakter „(...) není nic jiného, než co možná dokonalé poznání vlastní individuality: je to abstraktní, tedy zřetelné vědění o neměnných vlastnostech svého vlastního empirického charakteru a o míře a směru svých duchovních a tělesných sil, tedy o všech silných i slabých stránkách vlastní individuality.“<sup>69</sup> Filozof je přesvědčen, že jsme-li si jich vědomi, pak je investujeme adekvátně správným směrem a neusilujeme o nedosažitelné.

### 5.2. Neměnnost charakteru

Schopenhauer zdůrazňuje důležitou vlastnost charakteru. Je to jeho neměnnost - až na určité modifikace.<sup>70</sup> Jediné, co můžeme změnit, je poznání – a v tom také spočívá zušlechtnění, nikoli ve změně charakteru.<sup>71</sup> „Vrozeným charakterem člověka jsou již v podstatě určeny cíle, o něž člověk neměně usiluje. Prostředky, jichž se k tomu chápe, jsou určeny jednak vnějšími okolnostmi, jednak jejich chápáním. Správnost tohoto chápání závisí na jeho rozvažování a vzdělání.“<sup>72</sup> V tomto se filozof shoduje se Sókratem, jemuž je připisován výrok o nemožnosti volby být dobrým či špatným.<sup>73</sup>

---

<sup>67</sup>CHOPENHAUER, A., *Svět jako Vůle a představa*, s. 244.

<sup>68</sup>SCHOPENHAUER, A., *O vůli v přírodě a jiné práce*, s. 274-5.

<sup>69</sup>SCHOPENHAUER, A., *Svět jako Vůle a představa*, s. 245.

<sup>70</sup>SCHOPENHAUER, A., *O vůli v přírodě a jiné práce*, s. 374-5.

<sup>71</sup>Tamtéž, s. 376.

<sup>72</sup>Tamtéž, s. 380.

<sup>73</sup>Tamtéž, s. 377-8.

## 6. Platónské ideje a jejich stupňovitost

### 6.1. Nižší ideje

Inspirace antickými filozofy se projevuje převzetím platónských idejí, které podnítily Schopenhauera k vysvětlení stupňů *objektivace vůle* jako vzorů skutečného světa. Nejnižším stupněm jsou přírodní síly v hmotě, přičemž tato síla leží mimo kauzalitu a čas - na rozdíl od změny, která je jejím projevem.<sup>74</sup> V tomto anorganickém světě hmoty přirozeně nenajdeme stopy individuálního charakteru, projev síly se tím pádem různí jen v přímé závislosti na vnějších okolnostech. „Tato jednota její (-myšleno *vůle*) podstaty ve všech jejích projevech, tato neměnná konstanta jejího vstupu, i když k tomu přistupují kauzální podmínky, se nazývá *přírodní zákon*.“<sup>75</sup>

### 6.2. Vyšší ideje

Schopenhauer si stěžuje na tendenci některých moderních koncepcí považovat vyšší stupně idejí - organismy, za náhodný soubor fyzikálních, chemických a mechanických sil. Mínil, že ačkoli život využívá různých přírodních sil, nelze ho přece jimi vysvětlit. Před ním již scholastikové nesouhlasili s tímto typem popření substance a její degradaci na akcidenty, později nazývané jako redukce vyšších projevů na pouhé fyzikální jevy.<sup>76</sup> Na těchto vyšších stupních *objektivace vůle* již vystupuje individualita postupující od rostlin k živočichům a vrcholící jedinečným lidským charakterem.<sup>77</sup>

---

<sup>74</sup>SCHOPENHAUER, A. (1998): *Svět jako Vůle a představa*, s. 116-117.

<sup>75</sup>Tamtéž, s. 118.

<sup>76</sup>Tamtéž, s. 125-126.

<sup>77</sup>Tamtéž, s. 117.

## 7. Soupeření o hmotu na různých úrovních bytí

Důležitou roli v Schopenhauerově koncepci hraje boj o hmotu, ať už je to skutečně jen poměřování fyzikálních sil, nebo boj organismů v pravém slova smyslu. Obhajobou tohoto boje je sdílení a nutné střídání idejí na jediné hmotě v průběhu času. To přirozeně způsobuje konečnost věcí. Nemohou existovat všechny zároveň. I přes střídání akcidentů však trvá substance.<sup>78</sup> Uznáme-li spolu se Schopenhauerem princip nutnosti, podle kterého se řídí svět, přijmeme zároveň tezi, že žádný organismus není pouhým náhodně sjednoceným působením sil. Vyšší jevy si podmaňují ty nižší, přemáhají jejich odpor a soupeří s nimi o hmotu. A podle úspěšnosti přemožení se bytost následně může stát dokonalejším výrazem své ideje.<sup>79</sup> Ilustruji to příkladem, kdy např. větší zvířata loví jiná zvířata nebo spásají rostliny pro svou obživu nebo určitá chemická látka popře účinky jiné, slabší atd. Pro přiblížení soupeření v organismu ještě uvádím citát Schopenhauera. „vegetativní část našeho života je stále svázána s nějakým tichým utrpením. Proto také deprimuje prožívání všech animálních funkcí, neboť si na přemožení chemických přírodních sil asimilací nárokuje celou životní sílu.“<sup>80</sup> S tímto spotřebováváním energie souvisí nutnost spánku, smrti nebo biologických pochodů, kdy si přírodní síly vezmou v nějaké podobě zpět hmotu, kterou tělu propůjčily. Soupeření probíhá skutečně na všech úrovních jevů *vůle* od fyzikálních sil a krystalů, až po člověka. Je to boj - buď vzájemný, nebo dokonce jen boj jednotlivých částí - o projevení své ideje. Tato zásadní vlastnost *vůle* – přesněji řečeno způsob její *objektivace* - se projevuje již na nejnižší úrovni. V hmotě vytváří *objektivace vůle* soupeření přitažlivosti (směrem k centru) proti neprostupnosti, která jí odporuje, což najdeme u jednoduchých přírodních sil<sup>81</sup>.

Přestože je člověk nejdokonalejší objektivací, nevyjadřuje svou podstatu (*vůli*). Vyjadřuje ji však v doplnění ostatními stupni. Má-li *vůle* tvořit harmonický celek, potřebuje škálu těchto stupňů, aby sama sebe mohla živit – vyšší objektivace nižšími. Tady Schopenhauer nachází příčinu lovu, strachu a utrpení a vůbec celého koloběhu hmoty.<sup>82</sup> 139) "Ona harmonie jde jen tak daleko, že umožňuje *setrvání* světa a jeho podstaty, který by bez ní nakonec zanikl. Proto se vztahuje jen na *setrvání* species a všeobecných životních podmínek, ne však na individua."<sup>83</sup> Ta, stejně jako přírodní síly mezi sebou bojují o hmotu, čas a prostor, usilují o prosazení svých záměrů. "Každá *vůle* je *vůli* po něčem, má nějaký objekt, nějaký cíl

<sup>78</sup>SCHOPENHAUER, A., *Svět jako Vůle a představa*, s 119-120.

<sup>79</sup>Tamtéž, s. 128.

<sup>80</sup>Tamtéž, s. 128.

<sup>81</sup>Tamtéž, s. 129-130.

<sup>82</sup>Tamtéž, s. 133-134.

<sup>83</sup>Tamtéž, s. 139.

svého chtění..."<sup>84</sup> Tato jednotlivá usilování, u kterých lze zjistit příčinu a důvod, však nesmíme zaměňovat s *vůlí* jako podstatou světa - ta žádný cíl ani důvod nemá. A tak ani člověk nezná svůj účel.

---

<sup>84</sup>SCHOPENHAUER, A., *Svět jako Vůle a představa*, s. 140-141.

## 8. Vůle, kauzalita a motiv jako zvláštní druh příčiny

### 8.1. Příčiny

Nyní se pokusím vysvětlit Schopenhauerův názor, jak se v našem světě-představě projevuje zákon kauzality a jak významnou roli v něm hraje. Zaměřím se i na několik druhů příčin, které nalézá v přírodě a u člověka. Jak uvádí Kant: čas, prostor a kauzalita nenáleží *věci o sobě*, ale formám poznání. V tomto směru na něj Schopenhauer navazuje, když říká, že jediná nedělitelná *vůle* jako základ všeho existujícího je nezávislá na čase a prostoru. Prostřednictvím jich se *vůle* jeví jako mnohost věcí. Pro tyto věci ale nezávislost neplatí, protože jsou podřízeny nutnosti.<sup>85</sup> Jsou součástí řetězce příčin, buď fyzikálních, nebo v podobě působení motivu na charakter a podobně. Nutnost tak v sobě obsahují všechny děje našeho světa.

Pro lepší orientaci opět zavádí několik pojmů se specifickým významem. V tělesných procesech, které nejsou vedeny poznáním, působí *vůle* na základě specifických příčin – *podnětů*. V případě běžné *příčiny*, kterou najdeme u neorganických dějů, je mezi účinkem a protiúčinkem jasný vztah a děje jsou vysvětlitelné jen podle přírodních zákonů. *Podnět* je ale příčinou, u které tento mechanismus funguje odlišně, ačkoli v něm přírodní zákony také hrají roli - a takového typu je působení na organická tělesa.<sup>86</sup> Některé děje se kvůli jejich nejasnosti dokonce vysvětlují jako přechod mezi příčinou a podnětem. Např. u dýchání je otázkou, zda je to volní akt.<sup>87</sup> Ještě zajímavějším předmětem je pak dle mého názoru nedýchání, protože teprve u něj se může projevit, zda je řízeno vůlí. Obecný názor tvrdí, že dýchání je reflexem a nelze ho zastavit bez použití násilí (myšleno samozřejmě na vlastní osobě).

Ve vědomí člověka podle filosofa sice spočívá určitá svoboda, ale člověk je jen projevem *vůle* a je tedy opět podřízen *nutnosti*. Běžný člověk považuje za projevy vlastní vůle jen jednání způsobené motivací (což je dáno i ustáleným psychologickým významem tohoto pojmu). Vůle ale ve skutečnosti působí i bez poznání - díky pudům. Jednání se tedy děje i bez motivu a bez poznání účelu. S ohledem na pudy je tedy vůle u zvířat slepá a u člověka mnohdy také.<sup>88</sup>

---

<sup>85</sup>SCHOPENHAUER, A., *Svět jako Vůle a představa*, s. 103.

<sup>86</sup>Tamtéž, s. 104-105.

<sup>87</sup>Tamtéž, s. 105-106.

<sup>88</sup>Tamtéž, s. 103-104.

## 8.2. Motivace jako příčina našeho zdánlivě volního jednání

Nyní se zaměřím na motivaci v souvislosti s výše zmíněnou kauzalitou a *vůlí*, jak je vidí Schopenhauer. Ta se projevuje v pohybech člověka jakožto projevech volních aktů. Příčina těchto pohybů a vlastně veškeré lidské činnosti tkví v motivech.<sup>89</sup> Ty jsou tedy důvodem všeho, co ve svém životě člověk udělá a pro co se rozhodne. Tato charakteristika může být lehce zavádějící. Je důležité si uvědomit, že motiv není totožný s *vůlí o sobě*. Stručně řečeno, „nelze mou vůli podle její podstaty vysvětlovat z motivů. Ty pouze určují projev vůle v daném časovém bodě, jsou pouze podnětem, při němž se má vůle ukazovat.“<sup>90</sup> Znamená to, že vůle leží mimo motivaci, ta jen určuje její projevy v čase.<sup>91</sup> „Ačkoli tedy každé jednotlivé jednání za předpokladu určitého charakteru nutně vyplývá z daného motivu a ačkoli růst, proces výživy a souhrnné změny v živočišném těle probíhají podle nutně působících příčin (podnětů), tak přesto celá řada jednání, tedy také každé jednotlivé a právě tak i jejich podmínka, celé tělo samo, které je uskutečňuje, následně i proces, skrze nějž a v němž sestává -- není nic jiného než projev vůle, zviditelnění, *objektivace vůle*.“<sup>92</sup> Pokud budeme hovořit o motivu, bez ohledu na to, zda je pudový či nějak rozumově či citově podmíněný, je zřejmé, že individualita - vlastní charakter člověka - způsobuje různou váhu stejného motivu na různé lidi. Mimo to také vlivy všemožných okolností způsobují, že z motivu nelze předem určit jednání. Proto se nám lidské jednání jeví tak komplikované.<sup>93</sup>

Anorganická příroda se naopak projevuje předvídatelně a za jasných okolností, protože je řízena obecnými přírodními zákony.<sup>94</sup> Schopenhauer je toho názoru, že čistá matematika a přírodní věda díky tomu nenarážejí na překážky v podobě nezdůvodněnosti (čili na vůli, která je nezdůvodnitelná), zabývají se nicméně jen bezobsažnými vztahy představ. Zdánlivě jednoznačným přírodním zákonům nerozumíme lépe než chování organismů, ač se to tak může zdát.<sup>95</sup> Síla působící na objekt je totéž jako motiv pro člověka. V obou případech za tím stojí vůle, konkrétně u člověka se pak projevuje nejvýrazněji. Schopenhauer a před ním Kant se shodli na tom, že hypoteticky lze i lidské chování předvídat.<sup>96</sup> Formou, tzn. pouhými vztahy věcí, ale nemáme šanci proniknout do jejich podstaty, vždy zůstane cosi nevysvětlitelného. A toto něco je právě *vůle*.<sup>97</sup> Přes veškeré redukce a odvození přírodních sil

---

<sup>89</sup>SCHOPENHAUER, A., *Svět jako Vůle a představa*, s. 98.

<sup>90</sup>Tamtéž, s. 98.

<sup>91</sup>Tamtéž, s. 98-99.

<sup>92</sup>Tamtéž, s. 100.

<sup>93</sup>Tamtéž, s. 107.

<sup>94</sup>Tamtéž, s. 107.

<sup>95</sup>Tamtéž, s. 112-113.

<sup>96</sup>SCHOPENHAUER, A., *O vůli v přírodě a jiné práce*, s. 368 a 398.

<sup>97</sup>Tamtéž, s. 109-110.

z jiných (např. magnetické z elektrické), vždy zůstanou nějaké původní síly jako obsah jevů nepřevoditelný na formu (a nevysvětlitelný *větou o důvodu*).<sup>98</sup> "Co je každému člověku jeho nezdůvodněný charakter, předpokládaný u každého vysvětlování jeho činů z motivů, právě to je každému anorganickému tělesu jeho bytostná kvalita, druh jeho působení, jehož projevy jsou vyvolávány působením zvenčí, zatímco ona sama není určena ničím zvenčí, a je tedy také nevysvětlitelná."<sup>99</sup> Uvedený charakter a bytostná kvalita opět označují poslední příčinu veškeré reality – bezdůvodnou nevysvětlitelnou *vůli*. Je otázkou, zda Schopenhauer opravdu věřil tomu, že *vůle* je bezdůvodná, nebo jen její důvod neznal. *Vůle* jako poslední příčina je - stejně jako v případě Boha - jakýmsi nejvyšším počátkem všeho. Nabízí se možnost, že nějaký důvod existuje, ale zřejmě není (nebo dosud alespoň nebylo) v lidské moci ho poznat či pochopit.

### 8.3. Nutnost v lidském jednání jako východisko kauzality a svoboda vůle

Ve spise O svobodě vůle zkoumá autor toto podstatné téma zasahující do různých odvětví své hlavní koncepce *vůle*.

Schopenhauer je přesvědčen, že všechny jevy v přírodě se dějí na základě principu dostatečného důvodu, vidí je jako součást kauzálního řetězce. Jako jedinou svobodu v našem světě chápe *vůli o sobě*. Jak je ale možné toto spojení svobody a kauzality? Vysvětlení spočívá v názoru, že jednota svobody s nutností je v nutnosti jevu a svobodě *jevu o sobě*, protože podstatou tohoto jevu je *vůle*. Proto může *vůle* v člověku dojít až k podstatě své, i světa. Toto poznání je zdrojem umění a uměleckého způsobu nazírání, o kterém Schopenhauer také rozsáhle pojednává, a kterého si velmi cení. Je přesvědčen, že také jeho prostřednictvím lze dosáhnout sebepořetí *vůle* a svoboda se tak ukáže i v jevu, jehož podstatu současně zruší. Filozof ponechává člověku možnost stát se tedy v určitém směru svobodným, což ho odlišuje od ostatních bytostí. Ale konstatuje, že jako osoba, jako jev, svobodný není.<sup>100</sup>

Lidské rozhodnutí vychází ze setkání charakteru a motivů, jehož výsledky v podstatě nejsou reálně předvídatelné, ale hypoteticky ano. Při rozhodování nás kvůli egoismu a pocitu samostatnosti obvykle ani nenapadne pochybovat o tom, že naše jednání je projevem vlastní svobodné vůle.<sup>101</sup> Schopenhauer nás vyvádí z omylu: toto pouhé zdání svobody má příčinu v tom, že rozhodnutí vůle vnímáme až aposteriorně, ačkoli je předem dané, stejně jako všechny jeho podmínky. Jediné možné rozhodnutí – tedy nutné – je člověkem poznáno postupně

<sup>98</sup>SCHOPENHAUER, A., *O vůli v přírodě a jiné práce*, s. 111.

<sup>99</sup>Tamtéž, s. 112.

<sup>100</sup>SCHOPENHAUER, A., *Svět jako Vůle a představa*, s. 232.

<sup>101</sup>Tamtéž, s. 232.

empiricky, jako závěr úvahy o pro a proti. Schopenhauer nás nenechává na pochybách: rozhodnutí je svobodné pouze z hlediska lidského subjektu, objektivně je determinováno, tzn. určeno předem všemi svými nutnými podmínkami.<sup>102</sup> Od zvířete, které je člověku ve škále idejí nejbližší, se liší konfliktem několika motivů v podobě abstraktních myšlenek, což mu dává zdání svobodného rozhodnutí. Pomocí rozumu člověk domýšlí následky rozhodnutí, jeho jednání určují motivy a nikoli momentální dojmy, což se právě děje u zvířat, která abstraktního myšlení schopna nejsou.<sup>103</sup>

Svou teorii podstaty nutného dění filosof podporuje tvrzením o cílech našeho usilování. Ty nemohou být snadno měnitelné jen v závislosti na našem zdokonalujícím se poznání – učení, které je však jen vnějším působením. Změny motivů související s nabýváním poznatků sice mohou působit na směr usilování *vůle*, ale nemohou měnit ji samu. Orientace *vůle* na nějaký objekt nebo cíl se tak může s poznáním přeměrovat z jednoho na jiný. Jde o to, že jen samo chtění je jejím cílem, takže dokud bude člověk chtít, bude úsilí stejné. Vliv poznání různých okolností i sebe sama na jednání tak probíhá za neměnnosti *vůle*.<sup>104</sup>

Proto nelitujeme svého předchozího chtění, ale činů. Výčitky svědomí jsou poznáním sebe sama. Ocitne-li se člověk v situaci, kdy druhému záměrně uškodí, je pravděpodobné, že nelituje svého úmyslu, ale samotného skutku. Je to princip lítosti nad činem. Ale výčitky svědomí bude mít tento člověk pouze ve chvíli, kdy usoudí, že již jeho záměr, tedy myšlení, je špatné.<sup>105</sup>

## 8.4. Otázka svobody člověka

Z toho, co jsem dosud uvedla o nutnosti, je zřejmé, že obhajoba svobody v člověku není lehký úkol. Schopenhauer se k jeho řešení dopracoval pomocí rozlišení jednotlivých druhů svobody a vymezením jejich vlivu v různých vrstvách lidského bytí. Proto uvedu kapitolu tímto rozlišením.

### 8.4.1. Svoboda fyzická a intelektuální

Schopenhauer ve svém pojetí svobody *vůle* rozlišuje svobodu fyzickou, intelektuální a morální. O prvních dvou se nyní zmíním stručněji, protože pro naše zkoumání bude nejpodstatnější až třetí typ.

---

<sup>102</sup>SCHOPENHAUER, A., *Svět jako Vůle a představa*, s. 234-235.

<sup>103</sup>Tamtéž, s. 239-240.

<sup>104</sup>Tamtéž, s. 237-238.

<sup>105</sup>Tamtéž, s. 228-229.



Pojem fyzické svobody označuje za negativní, protože to není nějaká naše schopnost, je to jen absence toho, co nám materiálně brání dosáhnout požitku.<sup>106</sup> V tomto smyslu jsou lidé a zvířata svobodní. Důvodem je, že jednájí dle vlastní vůle a snaží se dosáhnout svého cíle. Toto pojetí se ale vztahuje jen na možnost.<sup>107</sup> To znamená, chci-li něčeho dosáhnout, jednám tak, abych toho dosáhl, pokud mi v cestě nestojí nepřekonatelné překážky. Pokud jsou tyto fyzické překážky příliš velké, nic s tím nelze dělat a já nedojdu uspokojení svých tužeb či potřeb. Řečeno ve zkratce: děláme to, co chceme.

Intelektuální svoboda vychází z intelektu (schopnosti poznání), který umožňuje motivům působit na vůli. Pokud funguje správně, je člověk intelektuálně svobodný a tedy i odpovědný za jednání, což Schopenhauer rozvádí ve své teorii morálky. Pokud motivy působí jinak, než mají, např. zastíněně v afektu, nepůsobí na člověka tyto motivy adekvátně a on tím pádem svobodný není.<sup>108</sup>

#### 8.4.2. Svoboda morální

U svobody morální Schopenhauer objevuje překážku v podobě motivu, který člověku brání v určitém jednání. Tento motiv překonat lze - můžeme jej převážit protimotivem. Na rozdíl od naší omezené fyzické síly, která nepřekoná materiální překážku, není v tomto případě možnost zdolání motivu limitovaná. Tato svoboda je tedy záležitostí chtění<sup>109</sup> a Schopenhauer si v tomto momentě klade zásadní otázku, zda si můžeme vybrat, co budeme chtít.

Jestliže pojem svobody bere jako absenci nutnosti, a protikladem nutnosti je nahodilost, usuzuje, že každý svobodný děj by musel být nahodilý. A sice nahodilý vůči ostatním, ale zároveň nutný vůči své příčině, pokud uznáváme vztah příčiny a následku jako fakt. Svobodná vůle by však byla zcela bez příčiny a volní akty by vycházely jen z ní, což nedává smysl.<sup>110</sup>

V Schopenhauerově pojetí jsou akty vůle vždy zapříčiněny vnějšími objekty. Může na ně však vůle reagovat jinak než reaguje?<sup>111</sup> Zpět k základním otázkám: Mohl by člověk chtít jedno i druhé? Máme nějakou možnost si vybrat, co budeme chtít v příštím okamžiku, nebo to za nás již rozhodly všechny podmínky, jako náš aktuální fyzický či psychický stav,

---

<sup>106</sup>SCHOPENHAUER, A., *O vůli v přírodě a jiné práce*, s. 337.

<sup>107</sup>Tamtéž, s. 338.

<sup>108</sup>Tamtéž, s. 415.

<sup>109</sup>Tamtéž, s. 339.

<sup>110</sup>Tamtéž, s. 340-341.

<sup>111</sup>Tamtéž, s. 344-345.

stav věcí okolo nás, naše nejsilnější motivace atd. čili rozvažování, rozum a zkušenost?<sup>112</sup> Schopenhauer záhy odpovídá, že chtění se vyjeví v činu a *nemůže být jiné, než je* (na rozdíl od škály přání) a pro naše vědomí je aposteriorní.<sup>113</sup> "Tedy onen nepopiratelný výrok sebevědomí 'mohu dělat, co chci' neobsahuje a nerozhoduje nic o svobodě vůle. Ta by totiž spočívala v tom, že žádný volní akt sám v každém jednotlivém případě, tedy při daném individuálním charakteru by nebyl nutně určen vnějšími okolnostmi, v nichž se tento člověk nachází, nýbrž mohl by dopadnout tak i jinak."<sup>114</sup> Schopenhauer dochází k tomu, že člověk v určitém okamžiku může chtít pouze jednu z možností<sup>115</sup> a následně i k tomu, že svoboda musí ležet v inteligibilním charakteru.<sup>116</sup> Kantova empirická nutnost jednání souvisí s *transcendentální* svobodou – empirický charakter jako jev je podřízen zákonům světa, ne však inteligibilní charakter jako *věc o sobě*, podstata člověka. Schopenhauer na tuto myšlenku navazuje a uzavírá svou odpověď tím, že lidské činy jsou dílem člověka, vychází z empirického charakteru a motivů a v esenci člověka nacházíme určitou svobodu. Člověk dělá - nutně - to, co chce, což vyplývá z toho, že je tím, čím chce být.<sup>117</sup> Schopenhauer tedy svobodu nepopírá – ale tato svoboda není v jednání, nýbrž je *transcendentální*, tedy mimo naše poznání.<sup>118</sup>

Nejniternější podstata člověka za jevem je tedy svobodná – proto je možná zodpovědnost. Protože ale jednání vychází z nutnosti empirického charakteru, svobodu nenajdeme v jednotlivém jednání, lépe řečeno v jeho mnohosti, ale v podstatě člověka, která za ním stojí jako jeho zdroj. Jak říká Schopenhauer: „(...) z toho, co děláme, poznáme, kdo jsme.“<sup>119</sup>

---

<sup>112</sup>SCHOPENHAUER, A., *O vůli v přírodě a jiné práce*, s. 349.

<sup>113</sup>Tamtéž, s. 348.

<sup>114</sup>Tamtéž, s. 352-3.

<sup>115</sup>Tamtéž, s. 353.

<sup>116</sup>Tamtéž, s. 410.

<sup>117</sup>Tamtéž, s. 412-413.

<sup>118</sup>Tamtéž, s. 414.

<sup>119</sup> ABENDROTH, W., *Schopenhauer*, s. 93.

## 9. Smrt a přítomný okamžik

S předchozími tématy kauzality a soupeření o hmotu úzce souvisí zánik, vzhledem k tomu, že je jejich nevyhnutelným důsledkem. Pokud hledáme podstatu věcí, doporučuje Schopenhauer pozorování světa, ze kterého vychází umění a filosofie, pozorování bez ohledu na relace a změnu, takové, které sleduje podstatu světa a ideje.<sup>120</sup> Oproti našemu tradičnímu evropskému individualismu přírodě nezáleží na individuích, jejichž počet je v nekonečném čase a prostoru obrovský, ale na druhu, o jehož udržení usiluje.<sup>121</sup>

Trvání jedince v čase se zdá být časově omezené od okamžiku narození do chvíle smrti. Naše obvyklá představa času jako lineárního sledu událostí, které se staly nebo teprve stanou, odsouvá přítomný okamžik jako bezrozměrnou hranici mezi oběma. Minulé i budoucí je nějakým způsobem dáno a přítomnost vlastně nikdy není, protože vždy uprchne, než ji vůbec stihneme pojmut. Existuje ale i zcela odlišné pojetí, jehož tvůrcem je právě Schopenhauer. Formou reality je pro něj pouze přítomnost. Naše minulost, jakož i celá historie, je jen nicotnou vzpomínkou. Přítomnost, která jediná z času opravdu trvá, je neoddělitelnou formou jevu *vůle*. Díváme-li se na čas empiricky, je právě přítomnost pomíjející, ve skutečnosti je však věčně trvajícím.<sup>122</sup>

A právě z tohoto důvodu nemá smysl zabývat se smrtí jako zánikem přítomnosti, protože ta bude trvat dál.<sup>123</sup> Člověk si je, na rozdíl od zvířete, vědom své jisté smrti, která ho děsí. Pokud si ale připustí myšlenku, že není jen individuem, ale vlastně celou přírodou, protože sdílají společnou podstatu - *vůli*, způsobí to pocit věčného života a nikoli jistoty smrti.<sup>124</sup> "Smrt je spánek, v němž se zapomíná individualita: všechno jiné se opět probouzí nebo spíše zůstalo vzhůru."<sup>125</sup> Schopenhauer se zde odvolává na Vědy. Ty hovoří o tom, že smrtí se člověk stává součástí země a jeho schopnosti přechází na potomky. Na smrti je pro nás zdrojem strachu zánik našeho individua, protože ono je vůlí k životu, která se v objektivaci – v našem těle - zániku nutně brání. Zabránit strachu tak může pouze rozumová reflexe něčeho vyššího, např. přírodního celku.<sup>126</sup> S tím bude souviset i Schopenhauerovo řešení problému vůle jako zdroje lidského strádání.

---

<sup>120</sup>SCHOPENHAUER, A., *Svět jako Vůle a představa*, s. 222.

<sup>121</sup>Tamtéž, s. 223-224.

<sup>122</sup>Tamtéž, s. 225-226.

<sup>123</sup>Tamtéž, s. 227.

<sup>124</sup>Tamtéž, s. 228.

<sup>125</sup>Tamtéž, s. 225.

<sup>126</sup>Tamtéž, s. 229.

## 10. Utrpení

Schopenhauer zastává názor, že veškeré usilování nemůže být trvale naplněno, jen brzděno. Když je cíl usilování dosažen, vzápětí se objeví nový, a tak to jde donekonečna. Rychlé dosažení cíle je vnímáno jako štěstí, pomalé jako utrpení.<sup>127</sup> Náš život tak plyne mezi střídajícím se chtěním a uspokojením. Pokud tyto procesy netrvají příliš krátce či dlouho, utrpení se snižuje. Další problém vidí v tom, že uspokojení po jedné stránce plodí chtění po stránce jiné.<sup>128</sup> Člověk trpí na základě potřeby již ze své podstaty a příliš snadné uspokojení mu přináší nudu a prázdnotu. Co člověka žene do tohoto nerovného boje s nepřízní osudu, je strach ze smrti. Z fyzického hlediska je nám smrt bližší, než se zdá, neboť život je vlastně jen odkládanou smrtí, která nás přes všechno snažení nakonec dostihne. Někdy je smrt dokonce vykoupením ze strastného života, jindy se člověk bez starostí začne nudit a potřebuje si krátit čas, je sám sobě břemenem a odtahuje se od života. Nuda je, stejně jako utrpení, zlem a může vést k nepříjemným následkům, dokonce k sebevraždě.<sup>129</sup> Spíše než běžná zla nám utrpení přinášejí náhodné okolnosti a nečekané tragédie. Abychom se takovému celoživotnímu utrpení vyhnuli, je třeba nabýt stoické lhostejnosti<sup>130</sup>, k čemuž dospělo již mnoho myšlenkových směrů a náboženství.

Zvláštním jevem v lidském vnímání je kapacita utrpení. Ta je totiž daná, takže stejně jako velká bolest zastíní menší, při její absenci se ty menší dostanou do našeho vědomí, protože musí vyplnit určitý objem bolesti a my tak nikdy nejsme zcela bez starostí. I kdyby nás měly trápit jen úplné maličkosti, budou se nám zdát jako mnohem závažnější. K bolestem, pramenících v nás samých, mylně hledáme vnější příčiny, jako je třeba nedostatek bohatství apod. Pokud bychom však zjišťovali poměr veselých a smutných lidí z různých majetkových poměrů, zjistili bychom, že na majetkovém postavení člověka je jeho rozpoložení zcela nezávislé, tvrdí Schopenhauer.<sup>131</sup>

### 10.1. Morálka soucitu a osvobození od individualismu

Schopenhauerova nauka o morálce vypovídá o tom, že "morálku není možné rozumně založit na ničem jiném, než na soucitu, na sebe-identifikaci s jiným člověkem, a ještě spíše: se

---

<sup>127</sup>SCHOPENHAUER, A., *Svět jako Vůle a představa*, s. 141-142.

<sup>128</sup>Tamtéž, s. 252.

<sup>129</sup>Tamtéž, s. 250-251.

<sup>130</sup>Tamtéž, s. 253.

<sup>131</sup>Tamtéž, s. 254-5.

všemi jinými živými tvory."<sup>132</sup> Význam této teze nabude důležitosti ve chvíli, kdy se zaměříme na následky zmíněné identifikace s ostatním světem.

Dobrý člověk je ten, který svou podstatu poznává i v ostatních bytostech, prohlédl *principium individuationis*. Tento princip – indická moudrost mu říká "Majin závoj" – je vlastně pocit, že každý je samostatné individuum nezávislé na ostatním světě, čili je to egoismus hledící na ostatní svrchu.<sup>133</sup> Ve chvíli, kdy prohlédneme jeho iluzivní povahu, neboť vše je součástí jedné *vůle*, vydáme se po cestě osvobození od vůle k životu, která dosud určovala naše sobecké činy. Pokud takto člověk jde za hranice spravedlnosti až k odříkání, projevuje zpětně službu světu, který mu poskytl zaopatření. Prohlédnutí *principia individuationis* je základem lásky vůči ostatním a ovládá i silnou vůli. Lidé se slabě se projevující vůli nemohou být považováni za dobré právě proto, že nedosáhnou opravdového překonání sebe sama.<sup>134</sup> Prohlédnutí se vztahuje i na ostatní přírodu, zejména na zvířata. Jelikož zvíře je na nižším stupni jevu *vůle*, jeho utrpení, nahrazující svou prací či smrtí utrpení člověka, které by bylo větší, snižuje celkovou sumu utrpení, a proto se do určité míry toleruje – ne však vždy, jako např. v hinduismu.<sup>135</sup> Křesťanství – tedy západ – nebere na zvířata ohled. Ten ale významně souvisí s dobrým charakterem. Dobrý charakter vymezuje jako ten, který nedělá rozdíl mezi sebou a ostatními, který vnímá utrpení jiných jako své vlastní. Tak filosof rozvádí metafyzickou identitu všeho živého. Tuto identitu ale nalezneme zjevnou jen ve stavu popření *vůle*, jinak řečeno v *nirváně*.<sup>136</sup>

## 10.2. Přitakání a popření vůle k životu

V této kapitole se pokusím nastínit Schopenhauerovo učení o popření *vůle* k životu, které, jak se ukáže, by mohlo mít za následek úplné vymizení světa jako představy, protože popřeme-li sami v sobě samotnou *vůli* - podstatu světa - popřeme s ní i její druhou stránku, *představu*. Nejprve vymezím způsoby přitakání *vůli* a následně rozvedu popření *vůle* jako úsilí, jímž můžeme radikálně změnit zejména náš vlastní pohled na svět, ve kterém jsme byli dosud uvěznění v nevědomosti jako otroci *vůle*.

---

<sup>132</sup> ABENDROTH, W., *Schopenhauer*, s. 89.

<sup>133</sup> SCHOPENHAUER, A., *Svět jako Vůle a představa*, s. 294.

<sup>134</sup> Tamtéž, s. 295.

<sup>135</sup> Tamtéž, s. 296.

<sup>136</sup> ABENDROTH, W., *Schopenhauer*, s. 99-100.

### 10.2.1. Přitakání vůli jako pohlavní pud a činění bezpráví

Vůli k životu nelze chápat jako pouhý pud sebezáchovy, protože zahrnuje i pohlavní pud. Ten, jak člověk zjišťuje, mu přináší mnohé strádání a nepříjemnosti. Už proto, že se s jeho uspokojením pojí vznik nového života – nového utrpení, které vyvažuje a odčičňuje to, že člověk mohl naléhání tohoto pudu utišit. Je to výkupné potomků v podobě jejich útrpného života za to, že jejich ploditelé přitakali vůli k životu.<sup>137</sup> Vývoj objektivace *vůle* prostřednictvím pohlavního pudu až ke svému konečnému bodu v podobě člověka ilustruji citátem z druhého dílu Světa jako vůle a představy: „...vůle k životu, tj. vnitřní podstata přírody, v neúnavném usilování o dokonalejší objektivaci a dokonalejší požitek, proběhla celou řadou zvířat, (...) až nakonec v bytosti vyzbrojené rozumem, v člověku, došla k *osmyslení*. Zde člověk začíná uvažovat nad věcí, vnucuje se mu otázka, proč a k čemu tu všechno je, a hlavně, zda námaha a bída jeho života a usilování bude odměněna nějakým ziskem? (...) -- Zde je tedy bod, kde se člověk při světle zřetelného poznání rozhoduje k přitakání či popření vůle k životu (...). -- Nemáme tedy žádný důvod domnívat se, že by někdy došlo ještě k vyšší objektivaci vůle, neboť zde již dosáhla svého bodu zvratu.”<sup>138</sup>

Mimo jednoduché přitakání *vůli* – z našeho pohledu vlastně tělu - prostřednictvím uspokojování našich každodenních potřeb a přání, lze donucením druhého sloužit naší vůli, a tak popřít jeho vůli v zájmu té naší. To Schopenhauer nazývá bezprávím. Nejplněji se vyjadřuje v kanibalismu, vraždě, zranění, zotročení a zásahu do vlastnictví.<sup>139</sup> Lež a porušení smlouvy jsou vedle násilnosti také bezprávím, protože způsobují šíření vlivu něčí vůle na úkor ostatních. Naopak věrnost a poctivost omezují egoismus, a tak proti cizí vůli nepůsobí.<sup>140</sup> Pojem bezpráví je pozitivní, na rozdíl od práva, které je odvozené a negativní, a proto např. odmítnutí pomoci není bezprávím, protože nezasahujeme do ničí vůle. Pokud je motivem násilí zabránění bezpráví, je toto násilí naopak právem, stejně jako lež a lest.<sup>141</sup> Dobré je to, co vychází vstříc obecné *vůli*, plní její účel - pokud nebrání ostatním v jejich vůli, ale naopak ji podporuje. Dobré může být relativní, dobré pro jednoho může být zlem pro druhé.<sup>142</sup> Prudká vůle k životu a pohrdání ostatními jsou základem lidské špatnosti. Trpí-li ostatní, mírní se tak vlastní utrpení a vzrůstá pocit moci.<sup>143</sup> Absurdita tohoto jevu spočívá v zahledění člověka-

<sup>137</sup>SCHOPENHAUER, A., *Svět jako Vůle a představa II*, s. 418.

<sup>138</sup>Tamtéž, s. 421.

<sup>139</sup>SCHOPENHAUER, A., *Svět jako Vůle a představa*, s. 267-268.

<sup>140</sup>Tamtéž, s. 270.

<sup>141</sup>Tamtéž, s. 271.

<sup>142</sup>Tamtéž, s. 287.

<sup>143</sup>Tamtéž, s. 289-290.

trýznitele do své individuality, takže si tento trýznitel neuvědomuje zásadní pravdu, že on i jeho oběť jsou tou samou *vůlí* v rámci spravedlnosti, která je nad jevy.<sup>144</sup>

---

<sup>144</sup>SCHOPENHAUER, A., *Svět jako Vůle a představa*, s. 285.

## 11. Popření vůle k životu při dosaženém sebepoznání

Po uvedení Schopenhauerových názorů v minulých kapitolách se budu věnovat jeho myšlence sebepopření *vůle*, kterou filosof nabízí jako řešení zdánlivě bezvýchodné podřízenosti *vůli*. Dá se považovat za vyvrcholení Schopenhauerova učení o *vůli*. Sebeopření *vůle* jako *věci o sobě* je možné jen prostřednictvím její nejvyšší objektivace - člověka, který popře svou vlastní vůli k životu prohlédnutím *principia individuationis* a oproštěním se od věcí v čase, prostoru a kauzalitě. To, že jsme my sami jako jev předurčení řetězcem příčin, ale neznamená pasivní odevzdání se osudu.<sup>145</sup> *Vůle* ve všech stupních jevu postrádá cíl a účel, jedinou podstatou je jí usilování a není možné ji nějak konečně uspokojit.<sup>146</sup> Čím je jev dokonalejší, tím lépe se utrpení ukazuje, protože úzce souvisí s rozvinutím nervové soustavy, inteligencí, poznáním a vědomím.<sup>147</sup> Díky těmto dispozicím je právě v člověku jako nejdokonalejším jevu umožněno poznání podstaty. Může být dále jejím motivem, nebo se naopak obrátí ke konci chtění, jehož nejvyšší formou je askeze.<sup>148</sup>

Popření vůle k životu (v jevu) je jediným aktem její svobody. Sebevražda jím překvapivě není, je naopak přitakáním, protože sebevrah se nevzdává požitků čili *vůle*, ale života jako jevu. Sebevrah je nespokojen s podmínkami svého života a *vůle* v něm je tak brzděna a projevuje se v sebeusmrcení jevu, podobně jako to dělá při sebezachování a plození.<sup>149</sup> "Ostatně by znamenalo zcela neporozumět popření vůle k životu, kdyby se snad sebevražda považovala za jedno z jemu přiměřených jednání. *Hodně vzdálena tomu, být popřením vůle, je fenoménem silného potvrzení vůle. Neboť podstata popření není v tom, opovrhovat utrpením, nýbrž požitky života.*"<sup>150</sup> Je tak zřejmé, že sebevrah se nevzdává vůle k životu, ale života samého.

*Vůle* může být zrušena jen poznáním. Musí se projevit, aby poznala svou podstatu a následně se mohla zrušit.<sup>151</sup> Jak upozorňuje Schopenhauer, poznání, ke kterému došlo množství mudrců a asketů, že všechno život je naší součástí, a že dobré skutky a blaho jiných je i naším vlastním, člověka zbavuje úzkostného strachu o vlastní neustále ohrožované individuum. Láska k bližním vede k naší "spáse" v podobě zřeknutí se vůle k životu - chtění.<sup>152</sup> Přes tuto lásku nicméně máme žebříček důležitosti, na kterém sami sídlíme nejvš.

---

<sup>145</sup>SCHOPENHAUER, A., *Svět jako Vůle a představa*, s. 242-243.

<sup>146</sup>Tamtéž, s. 248.

<sup>147</sup>Tamtéž, s. 249.

<sup>148</sup>Tamtéž, s. 247.

<sup>149</sup>Tamtéž, s. 315-316.

<sup>150</sup>ABENDROTH, W., *Schopenhauer*, s. 51.

<sup>151</sup>SCHOPENHAUER, A., *Svět jako Vůle a představa*, s. 317.

<sup>152</sup>Tamtéž, s. 297.



Je přirozené, že když si máme vybrat mezi blahem vlastním a cizím, tak cizímu individuu před vlastním přednost nedáme. Vždy je klademe maximálně na rovinu se sebou samým, ne výš. Výjimkou je oběť za blaho pro velký počet individuí.

Láska k ostatním je vlastně soucitem (v některých případech však i sobectvím).<sup>153</sup> Člověku zbaveného principia individuationis je veškeré utrpení světa tak blízké jako jeho vlastní osoba a touží se pak od přitakání životu skrze vůli odpoutat rezignací. Už nestačí jen láska k ostatním, ale nastupuje askeze, odpor k vlastnímu jevu i k podstatě ubohého světa, která se v něm promítá. Ve chvíli rozhodnutí pro asketický život se člověk vlastně pokouší o lhostejnost k věcem a ke svým potřebám.<sup>154</sup> Tato askeze, aby byla úplná, musí být účelem o sobě, vítá veškeré utrpení a tím si dodává jistotu, že naplňuje svůj vytyčený cíl. Zlo splácí dobrem a smrt vítá jako spásu.<sup>155</sup> Počátky askeze v křesťanství nacházíme u apoštolů. V ještě rozvinutější formě je vyloženo popření vůle v sanskrtských dílech.<sup>156</sup> Ta hovoří o popření sebelásky a o lásce ke všemu živému, odvržení majetku a všech slastí, osamělosti a sebetrýznění.<sup>157</sup> Fakt, že západ i východ oceňuje právě tento způsob bytí, ukazuje bytostnou stránku lidské povahy, která se snaží vůli vzepřít.<sup>158</sup> Asketu naplňuje stav radosti a klidu. Stejně jako při estetické kontemplaci na okamžik oproštění od vůle - jako pouhý subjekt poznání - jsme naplněni radostí, tak člověk, jenž umlčel svou vůli, zažívá štěstí dlouhodobě.<sup>159</sup> Askeze však nespočívá v jejím jednorázovém dosažení, ale v neustálém každodenním boji. Dokud existuje tělo, je v možnosti i *vůle*, která usiluje o opětovné nabytí síly a je třeba s ní neustále bojovat až do konce života.<sup>160</sup>

A co nás může na tuto cestu obrátit? Je to teprve poznání velkého utrpení, ať už cizího nebo vlastního, jež vede k prozření a obrácení na cestu askeze.<sup>161</sup>

---

<sup>153</sup>SCHOPENHAUER, A., *Svět jako Vůle a představa*, s. 298.

<sup>154</sup>Tamtéž, s. 301.

<sup>155</sup>Tamtéž, s. 302-303.

<sup>156</sup>Tamtéž, s. 306.

<sup>157</sup>Tamtéž, s. 307-308.

<sup>158</sup>Tamtéž, s. 308-309.

<sup>159</sup>Tamtéž, s. 309.

<sup>160</sup>Tamtéž, s. 310.

<sup>161</sup>Tamtéž, s. 311.

## 12. Schopenhauer v konfrontaci s různými naukami dálného východu

Podobnost Schopenhauerovy filosofie a východních systémů myšlení je zřejmá už kvůli zkoumání vůle jako toho, co člověka nějak určuje a směřuje životem. Styčných bodů je ale samozřejmě víc. Chtěla bych se na ně nyní více zaměřit a prozkoumat, jaké informace měl filosof k dispozici a co vlastně z těchto vlivů přejal, případně co má s nimi společné.

Na rozdíl od jiných filosofických "konstrukcí" je u Schopenhauera jediná myšlenka základem jeho díla, jak tvrdí v předmluvě k prvnímu vydání *Svět jako vůle a představa*. Není to stavba se základy, které vše drží a vrchol již nic dalšího nenese, k čemuž přirovnává ostatní koncepce. Považuje ji za organický celek, který je nesen každou jeho částí a ty jsou zase nesený celkem. Tento komplex je tedy pochopitelný právě jen jako celek. A to je také obecným charakterem východního myšlení.<sup>162</sup>

### 12.1. Zdroje informací o buddhismu

Schopenhauer a někteří jeho současníci (např. Goethe a Schelling) se účastnili přednášek známého orientalisty profesora Friedricha Maiera<sup>163</sup>, od kterého načerpali mnoho cenných znalostí. Filosof se také seznámil s překlady originálních děl a s dobovými naučnými publikacemi.

Názor, že Schopenhauerovy poznatky vycházely z omezených zpráv a jen několika zdrojů, zejména Upanišad a k důkladnějším znalostem buddhismu přišel až v pozdějším věku, se ukazuje jako chybný.<sup>164</sup> To by znamenalo, že buddhismus na jeho raná díla vliv neměl.<sup>165</sup> Z jeho vlastního Výběru nejlepších knih o buddhismu ale vyplývá, že skutečnost je jiná.<sup>166</sup> Poprvé se objevují v jeho spisech odkazy k nejznámější Upanišadě *Oupnekk'hat* již roku 1814.<sup>167</sup> V předmluvě k dílu *Svět jako vůle a představa*, poprvé vydaného roku 1819, pak upozorňuje na důležitost indických Véd pro svou filosofii a jejího plného pochopení.<sup>168</sup> Již v tomto díle poukazuje na indické mudrce, kteří v úvahách začali od subjektu (*atman*) jako výchozího bodu poznání světa. Také zmiňuje důležitý termín *maja* znamenající touhu, chtění a hybnou sílu hmotného světa jako opak ideálu osvobození od utrpení. V následujících letech

---

<sup>162</sup>NANAJIVAKO, B., *Schopenhauer and Buddhism*, s. 10.

<sup>163</sup>Tamtéž, s. 11.

<sup>164</sup>Tamtéž, s. 13-14.

<sup>165</sup>Tamtéž, s. 9.

<sup>166</sup>Tamtéž, s. 13.

<sup>167</sup>Tamtéž, s. 11-12.

<sup>168</sup>Tamtéž, s. 9.

je pak dále rozváděn její filosofický význam tvůrce světa směrem k buddhistickému pojmu *samsára*<sup>169</sup> - („koloběh znovuzrození“ (...), který je symbolem stále se opakujícího procesu zrození, stárnutí, trápení a smrti.“<sup>170</sup>) Díky asijským studiím Akademie v Sankt-Petěrburgu se filosof dostal ke zdrojům tibetského mahajánového buddhismu<sup>171</sup>, jež zmiňuje ve druhém díle Světa jako vůle a představy.<sup>172</sup> Objevuje se i ve druhém vydání Čtvrtého kořene věty o dostatečném důvodu v roce 1847.<sup>173</sup> B. Nanajivako, zabývající se analogiemi mezi Schopenhauerem a myšlením dálného východu, je přesvědčen, že podobnosti s Buddhovým učením jsou jasné. Také díky studiu Asijských výzkumů (publikace) se filosof seznamuje s různými podrobně vyloženými tématy asijských kultur (zejména překlady tibetských a indických spisů a mnohé další).<sup>174</sup>

## 12.2. Schopenhauer a buddhismus o popření vůle

Není zcela jisté, zda Schopenhauer i buddhismus mluví skutečně o tomtéž, neboť buddhismus působí radostnějším dojmem. Výraz "utrpení" ze Čtyř vznešených pravd má totiž význam i jako neklid. První Pravda hovoří o pomíjivosti, která ochuzuje o vnitřní klid a nehovoří o životě většinou s takovým znechucením, jak nám může připadat v Schopenhauerově koncepci *vůle*.<sup>175</sup> Základní společnou myšlenkou s buddhismem je vůle k životu a její podstata chtění, které je příčinou utrpení. Z toho plyne základní problém člověka - osvobození od utrpení pomocí popření *vůle*.<sup>176</sup> První tři Vznešené pravdy se tak odrazily v Schopenhauerově potřebě popřít *vůli* jako podstatu utrpení.<sup>177</sup>

Termín *nirvana*, který nalezneme v Schopenhauerových dílech, znamená pro buddhismus vyvanutí a pro Schopenhauera také popření *vůle*. Přibližuje nám širokou etymologii tohoto pojmu – jako vyhasnutí, popření života, zbavení se světa tužeb, únik z utrpení a dalších.<sup>178</sup> Popisuje vnitřní klid svatých, kteří se zřekli života a ve chvíli smrti ji vřele přijímají. Tento svět je pro ně pouhé nic.<sup>179</sup> Popření vůle je cestou zbavení se utrpení,

---

<sup>169</sup>NANAJIVAKO, B., *Schopenhauer and Buddhism*, s. 12.

<sup>170</sup>NYANATILOKA, T. (chybí rok): *Buddhistický slovník*, s. 186.

<sup>171</sup>NANAJIVAKO, B., *Schopenhauer and Buddhism*, s. 14.

<sup>172</sup>Tamtéž, s. 16.

<sup>173</sup>Tamtéž, s. 10.

<sup>174</sup>Tamtéž, s. 16.

<sup>175</sup>ABELSEN, R., Arthur Schopenhauer, s. 255, [online]. [citováno 20.2.2014]. Dostupné z: <http://ccbs.ntu.edu.tw/FULLTEXT/JR-PHIL/peter2.htm>

<sup>176</sup>NANAJIVAKO, B., *Schopenhauer and Buddhism*, s. 11.

<sup>177</sup>DUMOULIN, H., Buddhism and Nineteenth-Century German Philosophy, s. 465, [online]. [citováno 30.3.2014]. Dostupné z: Buddhism and Nineteenth-Century German Philosophy

<sup>178</sup>NANAJIVAKO, B., *Schopenhauer and Buddhism*, s. 17.

<sup>179</sup>Tamtéž, s. 18.

kteřé je se životem svázáno. Buddhismus - na rozdíl od brahmanismu - nevyžaduje absolutní askezi. Morální ctnosti jsou jen cestou k nirváne, tak jako křesťanské ctnosti vedou cestou od prvotního hřichu ke splynutí s Bohem nebo dle Védského učení, sjednocení s Brahmem *mókša*. V kontrastu k *nirváne* je tu lidská bída, nespravedlnost a hloupost, které jsou součástí samsáry. Místy se v ní ale ukazuje i dobrá podstata - v podobě střípků vstřícnosti, vznešenosti nebo geniality – a ta ji může pokořit a plně se vyjevit.<sup>180</sup> Je nutné si uvědomit potřeby a utrpení každého člověka, aby přišel soucit. Buddhisté - v rámci hlubšího etického a metafyzického vřledu - namísto snah o ctnosti začínají negací nectností (chtíč, lenost, vztek, chamtivost, závist), z čehož pak ctnosti klíčí.<sup>181</sup> V brahmanismu je svět, produkovaný z Brahma a do něj se navracející, peklem, ve kterém jsou lidé démony i oběťmi zároveň. V buddhismu je svět řadou příčin od narušení klidového stavu *nirvány*. Je stvořen sám od sebe, nemá stvořitele či boha v křesťanském smyslu.<sup>182</sup> V obou prouděch hraje zásadní roli posmrtný život - stěhování duší nebo spíše určité znovuzrození, které je blíže metafyzickému trvání *vůle*<sup>183</sup>, protože převtělování, zahrnující zachování individuálních rysů, Schopenhauer neuznává.<sup>184</sup> Je srozuměn pouze s reinkarnací jako znovuzrozením (palingeneze) věci o sobě, jejím vtělením do individua.<sup>185</sup> Konec tohoto koloběhu zrození, samsáry, je nejvyšší odměnou.<sup>186</sup>

### **12.3. Srovnání Schopenhauerovy koncepce s názorově nejbližšími větvemi buddhismu**

Při porovnání je nutné vzít v úvahu dělení buddhismu na několik větví, které se od sebe v mnohém liší. Schopenhauer uvádí, že v době jeho psaní Světa jako vůle a představy byla známa jen barmská verze buddhismu, která je blízká Škole staré moudrosti. Kvůli společným momentům s filosofovou koncepcí se zaměřím na srovnání právě s touto školou, následně s mahájánovým buddhismem, konkrétně s jeho základním textem – Srdeční sůtrou a nakonec s větví Mádhamika.

Název "Škola staré moudrosti" označuje první sekty vzniklé z raného buddhismu – např. Sarvástiváda zaměřená na Buddhovo učení, které radikalizovala na popření jakékoli

---

<sup>180</sup>NANAJIVAKO, B., *Shopenhauer and Buddhism*, s. 18-19.

<sup>181</sup>Tamtéž, s. 19-20.

<sup>182</sup>Tamtéž, s. 20-21.

<sup>183</sup>Tamtéž, s. 22.

<sup>184</sup>ABELSEN, R., Arthur Schopenhauer, s. 258-259, [online]. [citováno 20.2.2014]. Dostupné z: <http://ccbs.ntu.edu.tw/FULLTEXT/JR-PHIL/peter2.htm>

<sup>185</sup>Tamtéž, s. 260.

<sup>186</sup>NANAJIVAKO, B., *Shopenhauer and Buddhism*, s. 23-24.

substance. Vše, co zakoušíme včetně naší mysli, se bez ustání mění a zaniká, je bez trvalé podstaty. Jevy vytvářejí iluzi trvajících věcí a *já* trpící vědomím pomíjivosti. Vyvanutí je pak následkem uvědomění tohoto faktu, které zruší naše ego.<sup>187</sup> Přes mnohé podobnosti je však na rozdíl od Schopenhauerovy monistické koncepce *vůle* jako principu světa Škola staré moudrosti pluralistická.<sup>188</sup>

Větev Mahájána, vzniknuvší jako opozice hínajány, vytvořila množství sůter s údajně správným výkladem Buddhova učení, které Schopenhauer ztotožnil s jádrem učení svého. Zásadní sůtrou mahájány je Pradžná-paramitá neboli Srdeční sůtra<sup>189</sup>. Její základní myšlenky najdeme i u Schopenhauera: intelekt je podřízen touze po životě a vyhnutí se utrpení. Chceme-li se vyhnout solipsismu, je třeba předpokládat vůli jako základ mimo nás i všeho ostatního.

Všeprostupující usilování či touha<sup>190</sup> (*trsná* / v jazyce Páli *tanhá-*,... ,touha' či ,žádostivost' (dosl. ,žízeň'), je hlavní příčinou utrpení a stále pokračujícího koloběhu znovuzrovnání.<sup>191</sup>) - která je podstatou světa *samsáry* - uvedená ve Druhé vznešené pravdě a nadosobní vůle u Schopenhauera mají určitou spojitost. Určitý volnější vztah mezi nimi najdeme, nicméně vztah mezi *trsná* a *sanskárou*<sup>192</sup> ( v jaz. Páli *sankhára-* „(...) někdy znamená volní úsilí' či, námahu' (...)“<sup>193</sup>) není jako relace psychologicky pojaté vůle a vůle k životu, čili jako rozšíření prvního) a tím se od Schopenhauera liší.

Buddhismus říká, že jediné co vnímáme jsou pomíjivé jevy, vše co vnímáme a myslíme je bez podstaty, prázdné (*súnjatá* / v jaz. Páli *suññatá*<sup>194</sup> - „Svět je prázdný, neboť je prostý jakéhokoliv ,já' a čehokoli náležejícího ,já' (...).“<sup>195</sup>). Schopenhauer prohlédl, že prázdností se *nirvána* označuje v tom smyslu, že v ní není nic ze *samsáry* a není jí tedy jak charakterizovat. Tomuto náhledu byl nakloněn, protože věděl, že *věc o sobě* nelze vystihnout

---

<sup>187</sup>ABELSEN, R., Arthur Schopenhauer, s. 256-257, [online]. [citováno 20.2.2014]. Dostupné z: <http://ccbs.ntu.edu.tw/FULLTEXT/JR-PHIL/peter2.htm>

<sup>188</sup>Tamtéž, s. 258.

<sup>189</sup>Tamtéž, s. 258-259.

<sup>190</sup>Tamtéž, s. 262.

<sup>191</sup>NYANATILOKA, T., *Buddhistický slovník*, s. 207.

<sup>192</sup>ABELSEN, R., Arthur Schopenhauer, s. 263, [online]. [citováno 20.2.2014]. Dostupné z: <http://ccbs.ntu.edu.tw/FULLTEXT/JR-PHIL/peter2.htm>

<sup>193</sup>NYANATILOKA, T., *Buddhistický slovník*, s. 198.

<sup>194</sup>ABELSEN, R., Arthur Schopenhauer, s. 263, [online]. [citováno 20.2.2014]. Dostupné z: <http://ccbs.ntu.edu.tw/FULLTEXT/JR-PHIL/peter2.htm>

<sup>195</sup>NYANATILOKA, T., *Buddhistický slovník*, s. 204.

pojmy ze světa-představy.<sup>196</sup> "Stejně jako „samsára“ a „nirvána“, koncepty Představy a Vůle neoznačují oddělené ontologické 'sféry', ale dva aspekty jedné reality.<sup>197</sup>“

Peter Abelsen, autor porovnání Pradžnápáramitá se Schopenhauerem, soudí, že není zcela adekvátní hledat západní filosofii v textech určených pro meditaci. Jakkoli v nich byly nacházeny filosofické argumenty, neměly být správně považovány za jistou pravdu. Protože absolutní pravda přesahuje rozum, poznání studujících se tedy na rozum vázat nemá.<sup>198</sup> A stejně tak i nejednoznačnosti v Schopenhauerově konceptu jsou součástí toho, co se nám snaží předat, jsou jakýmsi nevyslovitelným poznáním, které z jeho slov musíme pochopit intuitivně.<sup>199</sup> Problém porovnání jeho filosofie s koncepcí Pradžnápáramitá navíc spočívá v tom, že tato koncepce neuvádí vůli jako převažující, kdežto u Schopenhauera jasně nad vším převažuje. 200

Spisy mudrce Nágárdžuny (2.stol.), na kterých je založena větev Mádhamika, o něm vypovídají, že „Neusilováním o ontologický závěr pouze kritizoval naši tendenci substancionalizovat duševní a pozemské jevy a jeho kritika může být shrnuta následovně: cokoli má substanci (svabháva), musí existovat nezávisle na ostatních entitách a cokoli má nezávislou podstatu, musí být nestvořené a nezanikající. Ale nic, co zakoušíme, nevyhovuje tomuto popisu; nic neexistuje ani se neděje samo od sebe a dokonce vztahy mezi věcmi mají daleko k jednoznačnosti; všechny jevy a myšlenky jsou zcela v provázanosti; tedy nic nemá svabhávu.“<sup>201</sup> Podstata se běžně předpokládá u všeho vnímaného, přestože jediné co o věcech víme, jsou jejich vzájemné vztahy, což se nám jeví jako pomíjivost. Také pocit individuality, a tedy plurality, převrací skutečnost o světě. Schopenhauerův koncept – *představa* časoprostorového vesmíru podřízeného větě o důvodu a hybná *vůle* jako podstata světa – vystihuje určitý neklid bytí. Jeho základem je pomíjející přítomnost, která je příčinou pohybu, nemožnosti klidu a spočinutí.<sup>202</sup>

---

<sup>196</sup> ABELSEN, R., Arthur Schopenhauer, s. 264, [online]. [citováno 20.2.2014]. Dostupné z: <http://ccbs.ntu.edu.tw/FULLTEXT/JR-PHIL/peter2.htm>

<sup>197</sup> Tamtéž, S. 264. "Like "sa.msara" and "nirvaa.na," the concepts of Representation and Will do not denote separate ontological 'spheres' but two aspects of the one reality there is." Překlad K. Motejzíkova.

<sup>198</sup> ABELSEN, R., Arthur Schopenhauer, s. 263, [online]. [citováno 20.2.2014]. Dostupné z: <http://ccbs.ntu.edu.tw/FULLTEXT/JR-PHIL/peter2.htm>

<sup>199</sup> Tamtéž, s. 264.

<sup>200</sup> Tamtéž, s. 265.

<sup>201</sup> ABELSEN, R., Arthur Schopenhauer, s. 265, [online]. [citováno 20.2.2014]. Dostupné z: <http://ccbs.ntu.edu.tw/FULLTEXT/JR-PHIL/peter2.htm>. "Not aiming for an ontological conclusion, he merely criticized our tendency to substantialize mental and worldly phenomena, which critique can be summarized as follows: whatever has substance (svabhaava) must exist independently of other entities, and whatever has independent existence must be uncreated and indestructible. But nothing we experience fits this description; nothing exists or happens on its own, and even the relations between things are far from clear-cut; all phenomena and ideas are thoroughly interdependent; thus nothing has svabhaava." Překlad K. Motejzíkova.

<sup>202</sup> Tamtéž, s. 266.

#### 12.4. Dodatek

Přes veškeré spojitosti nalezené v nauce Schopenhauera a myšlenkách východu nesmíme zapomenout, že sám Schopenhauer o těchto vlivech hovoří spíše jako o potvrzení své vlastní koncepce moudrosti, která vznikla již dávno před ním. Traumatické zážitky, napjaté vztahy a setkání s nepřízněmi osudu byly zřejmě příčinou jeho pesimistického pohledu na svět, takže on, stejně jako kdysi Buddha, našel podstatu světa v podobě utrpení a chtění jako jeho příčinu.<sup>203</sup> Význam nelze brát vždy doslovně. Neinklinuje ale k směšování filosofie s mysticismem, protože ve svých pojednáních rozlišuje mezi poznáním a mystickou zkušeností náležející do sféry náboženství.<sup>204</sup> Pokud jde o časté nepochopení a neadekvátní charakterizaci buddhismu i Schopenhauera, nejsou tak pesimistické, jak se zdají a rozhodně jim tak nenáleží nihilistický přívlastek – v tomto duchu na oboje nicméně navazuje Friedrich Nietzsche, (jenž měl o buddhismu jen povrchnější znalost), považující buddhismus na rozdíl od Schopenhauera za náboženství slabých.<sup>205</sup> To je také příčinou povědomí Západu o buddhismu jako pesimistickém náboženství.<sup>206</sup>

---

<sup>203</sup>DUMOULIN, H., *Buddhism and Nineteenth-Century German Philosophy*, s. 464, [online]. [citováno 30.3.2014]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2709187>

<sup>204</sup>Tamtéž, s. 467.

<sup>205</sup>Tamtéž, s. 468.

<sup>206</sup>Tamtéž, s. 470.

### 13. Závěr

Ve své práci jsem se zabývala Schopenhauerovým pojetím vůle se zaměřením na člověka a uvedla jsem i filosofovo řešení tohoto „problému“. Rozvedla jsem několik témat, která je podle mého názoru třeba zmínit pro vystižení toho, co vlastně filosof pod pojmem vůle míní a nakonec jsem se zaměřila na porovnání s východními myšlenkovými směry, se kterými přišel do kontaktu a mohl z nich čerpat nebo skutečně čerpal. Celkový charakter jeho filosofie je třeba vnímat ve smyslu „protestu proti nastupujícímu věku nej povrchnějšího empirismu, nejnelidštějšího prospěchářského myšlení, progresivní politizace a kolektivizace duchovního života“<sup>207</sup>, jak uvádí W. Abendroth. Z filosofova mínění o nicotném světě, který je hoden jen odvrácení se od něj, je zřejmé, že příčinou jeho skepse byla nespokojenost a odpor proti stávajícímu světu, objevující se i u dalších významných myslitelů této doby.<sup>208</sup> Vysvětlením jeho postoje mohou být tehdejší dramatické události v Evropě, chladné rodinné vztahy, život v osamění, pro který se sám rozhodl, dlouho i nepochopení širší veřejnosti a nepříjemnosti v běžném životě. Může to být jakékoliv jiné zklamání, které ho vedlo k pesimistickému přesvědčení o světě. Nesmíme ale zapomenout na jeho velkou oddanost a nadšení pro filosofii, vysokou inteligenci, schopnost formulovat své myšlenky a tvořit vlastní filosofickou koncepci, snahu ukázat správnou cestu a vůle celý život pracovat a prosazovat svůj postoj, který pramenil z učení Kanta a byl následován Nietzsche. Neméně inspirativní je i jeho rozhodnutí pro asketický život. To vše proslavilo Schopenhauerovu výraznou osobnost a umožnilo nacházet jeho odkaz i ve filosofii a koncepcích, které přišly po něm.

---

<sup>207</sup> ABENDROTH, W., *Schopenhauer*, s. 134-135.

<sup>208</sup> Tamtéž, s. 134-135.



## 14. Seznam použité literatury

ABENDROTH, Walter. *Schopenhauer*. Olomouc: Votobia, 1995. ISBN 80-85885-34-4.

BENDLOVÁ, Peluška, BERKOVSKÝ Štěpán, CETL Jiří. *Stručný filosofický slovník*. 1.vyd. Praha: Svoboda, 1966.

HROCH, Miroslav. *Historické události-Evropa*. Praha: Mladá fronta, 1980. ISBN 23-088-80.

MATTHEWS, Jack. *Schopenhauerova vůle*. 1.vyd. Jinočany: H&H, 2002. ISBN 80-7319-012-5.

NYANATILOKA, Thera. *Buddhistický slovník: příručka buddhistických pojmů a nauky* Praha: DarmaGaia, 2009. ISBN 978-80-86685-89-2.

SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. 1.vyd. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1547-1.

SCHOPENHAUER, Arthur. *Svět jako vůle a představa I*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 1998. ISBN 80-901916-4-9.

SCHOPENHAUER, Arthur. *Svět jako vůle a představa II*. 1.vyd. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 1998. ISBN 80-901916-4-9.

Online zdroje:

ABELSEN, Peter. *Schopenhauer and Buddhism* [online]. 1993, roč. 2, č. 43 [cit. 27.3.2014]. Dostupné z: <http://ccbs.ntu.edu.tw/FULLTEXT/JR-PHIL/peter2.htm>

DUMOULIN, Heinrich. *Buddhism and Nineteenth-Century German Philosophy* [online]. *Journal of the History of Ideas*, 1981, roč. 3, čís. 42, University of Pennsylvania Press. [cit. 26.3.2014] Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2709187>

NANAJIVAKO, Bhikkhu. *Schopenhauer and Buddhism* [online]. BPS Online Edition © (2008) [cit. 15.3.2014]. ISBN 955–24–0047–3. Dostupné z: <http://www.bps.lk/olib/wh/wh144-p.html>

WICKS, Robert. Arthur Schopenhauer. *Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. [cit. 20.2.2014] Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/entries/schopenhauer/>

## 15. Resumé

This Essay refers of the interpretation of a universal willpower in Arthur Schopenhauer's philosophy. I point out the willpower as the principle of our world and its reflection in a phenomenon of a human.

The Essay is divided into several chapters in which I analyse various influences to the author of this philosophy and then I explain the general term of willpower and define differences to the commonly used term of will. In the following chapters, I list and characterize different levels of reality as were classified by Schopenhauer – from the principle of willpower to the ideas and finally the set of observations, from physical ones to the human existence itself.

That is followed by listing of various sorts of character, by distinguishing of which he seeks the answer to the question whether humans actually dispose of a free will. This way, the philosopher gets back to the deepest strata of reality – to the general willpower. I also introduce the Far East philosophy that shares the conception of the willpower definition and solution of the problem of this persistent willpower. That is stated in the Willpower Decline chapter; there, I explain Schopenhauer's method of willpower decline through a human that using self-assessing appraisal breaks free from its force, so far bringing him only misery.

Before this chapter of essential importance, there is an explanation of world's necessities and the related competition of ideas of various levels seeking for matter; that explains time, space and causality which are willpower phenomenon forms.

The main contribution of this conception is the basic principle definition; such principle pervades the whole world and, within the scope of this system, explains all its processes that follow each other and it's possible to analyse them further. Then, there is a Schopenhauer conception's relation to ordinary life of a human who can be given justification of his decisions and help him understand his real position in the world.